

Α_Θ.Ε. 2 ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΤΗΤΑ

(Α_ΘΕ 2.1 Πίστη, 2.2 Λατρεία, 2.3 Προσευχή, 2.4 Γιορτή, 2.5 Σωτηρία)

2.1 ΠΙΣΤΗ (1^ο δίωρο)

Προσδοκώμενα Μαθησιακά Αποτελέσματα	Αξιολόγηση
<p>Οι μαθητές/μαθήτριες να:</p> <ul style="list-style-type: none"> - ερμηνεύουν την πίστη στον Θεό ως σχέση εμπιστοσύνης, - συσχετίζουν την ελπίδα και την αγάπη με την πίστη στον Τριαδικό Θεό. 	<ul style="list-style-type: none"> - Ερμηνεία του φαινομένου της πίστης στον Θεό και των διαστάσεών της για τον άνθρωπο. - Προσδιορισμός της σχέσης πίστης στον Θεό με την ελπίδα και την αγάπη.

Προτεινόμενη Μέθοδος - Ενδεικτικές Δραστηριότητες

Επιλέγεται η **βιωματική** μέθοδος, σύμφωνα με τα προβλεπόμενα στο ΠΣ.

Βιώνοντας:

Εμπειρίες σχετικές με την εμπιστοσύνη σε πρόσωπα ή θεσμούς. Η πίστη ως κοινωνικό γεγονός.

- «Παιχνίδι ρόλων: Οδήγησε τον τυφλό»: Οι μαθητές/μαθήτριες χωρίζονται σε ζεύγη. Ο/Η Α οδηγεί τον/την Β που έχει κλειστά τα μάτια, και τον/την μετακινεί σιγά σιγά στην αίθουσα. Ακολουθεί συζήτηση σχετικά με την εμπιστοσύνη στις καθημερινές μας σχέσεις με βάση την ερώτηση: Ποιον πιστεύουν, γιατί και με ποιες προϋποθέσεις; (τον έμπιστο φίλο, τον γνωστό κουτσομπόλη, τον πολιτικό, τους γονείς ή δασκάλους, τα δελτία ειδήσεων, κ.ο.κ.). Συνοψίζουν τα συμπεράσματα σε σύντομη λίστα.
- Εναλλακτικά:
«Ομαδοσυνεργασία - Λεξοσαλάτα»: Δίνονται καρτέλες με λέξεις που συνδέονται με την πίστη (ή γράφονται στον πίνακα), π.χ. εμπιστοσύνη, απιστία, ευπιστία, δυσπιστία, κακοπιστία, ολιγοπιστία, πιστωτικό γεγονός, πιστωτικό σύστημα, εμπιστοσύνη αγορών, πείθω, πειστήριο, πίστωση, πεποίθηση, αυτοπεποίθηση κ.ά. (Επικουρικά, για κάποιες λέξεις δίνονται και οι σημασίες τους από λεξικό). Σε ένα φύλλο χαρτιού Α4 ή Α3, οι μαθητές/μαθήτριες γράφουν στο κέντρο τη λ. πίστη με κεφαλαία, και γύρω της επιχειρούν να βάλουν τις υπόλοιπες λέξεις δείχνοντας τη σχέση τους με την πίστη. Ακολουθεί συζήτηση με ερωτήσεις (π.χ. Πώς η πίστη συγκροτεί την κοινωνικότητα, τη συνεργασία, την πρόοδο; Πώς συμβάλλει στην έρευνα και τη γνώση; Στην υγεία; Πώς ισορροπούν η πίστη και η κριτική σκέψη;).

Νοηματοδοτώντας:

Διάκριση των εννοιών της πίστης και της ιδεολογίας.

- «Σύγκριση κειμένων – Σκέψου, Συζήτησε, Μοιράσου (TPS)»: Μελέτη πηγών/παραθεμάτων/κειμένων που περιγράφουν το γεγονός της πίστης, την ποιότητα, το είδος, τη γέννηση, την αμφιβολία, την πίστη, τις δυνατότητες που

γεννά η πίστη, την πίστη ως οικοδόμηση προσωπικής σχέσης, την πίστη ως εμπιστοσύνη (π.χ. Γεν 22,1-19, Ψαλμ 138, Α Κορ 13,2, Μτ 17,19-21, Λκ 17,6, Μκ 9,24, σχολικό βιβλίο Θρησκευτικών Β΄ λυκείου, ΔΕ 24, Γιανναράς, 2006, Ware, 1984). Σύγκριση με κείμενα που παρουσιάζουν την πίστη ως ιδεολογία (Γιανναράς, 2007).

- Εναλλακτικά:

«Ρόλος στον τοίχο»: Γράφεται στον πίνακα η ερώτηση: Πίστη ή ιδεολογία; Στη συνέχεια, διαβάζεται στην ολομέλεια η παραβολή του Τελώνη και του Φαρισαίου (Λκ 18,9-14). (Επικουρικά μπορούν να δοθούν λίγες πληροφορίες για την ομάδα των Φαρισαίων, βιβλίο Β΄ γυμν., σ. 16). Στερεώνεται στον τοίχο ένα μεγάλο χαρτί μέτρου με το περίγραμμα ενός ανθρώπου (π.χ. μαθητή/μαθήτριας). Οι μαθητές/μαθήτριες καλούνται να γράψουν με χρωματιστούς μαρκαδόρους: α) μέσα στο περίγραμμα τις σκέψεις και βεβαιότητες του Φαρισαίου, και β) έξω από το περίγραμμα τις σκέψεις του κοινωνικού περίγυρου του Φαρισαίου ή τις δικές τους σκέψεις και συναισθήματα. Την ώρα που γράφουν, διαβάζουν φωναχτά τι γράφουν και το δικαιολογούν, χωρίς την παρέμβαση του/της εκπαιδευτικού. Στο τέλος, προσπαθούν να απαντήσουν (προφορικά ή γραπτά) στο αρχικό ερώτημα που τέθηκε στον πίνακα (Πίστη ή ιδεολογία;).

Αναλύοντας:

Η πίστη στον Τριαδικό Θεό ως προσωπική σχέση εμπιστοσύνης

- «Σήμανση και υπογράμμιση κειμένου»: Οι μαθητές/μαθήτριες διαβάζουν θεολογικό κείμενο (π.χ. σχολικό βιβλίο Θρησκευτικών Β΄ λυκείου ΔΕ 24, Ware, 1984, Γιανναράς, 2006) και υπογραμμίζουν τα σημεία όπου η σχέση με τον Θεό παρουσιάζεται ως σχέση εμπιστοσύνης.

- Εναλλακτικά:

«Συντάσσουν σειρά θέσεων»: Περνώντας από το «πιστεύω ότι ο Θεός είναι Τριαδικός» στο «πιστεύω στον Τριαδικό Θεό». Οι μαθητές/μαθήτριες κατασκευάζουν δύο πίνακες με τα χαρακτηριστικά των δύο αυτών τρόπων κατανόησης της πίστης και τις προεκτάσεις τους στις κοινωνικές μας σχέσεις. Κριτικός αναστοχασμός.

Εφαρμόζοντας:

Σύζευξη πίστης και αγάπης στον χώρο της κοινωνίας.

- «Επ' αυτού θα είχα να πω»: Οι μαθητές/μαθήτριες εκφράζουν γνώμες και τοποθετήσεις πάνω σε ρήσεις πνευματικών ανθρώπων ή αγίων (π.χ. άγιος Αρσένιος, άγιος Παΐσιος, γερόντισσα Γαβριηλία) για τη σύζευξη πίστης και αγάπης στον χώρο της κοινωνίας.

- Εναλλακτικά:

«Μελέτη περίπτωσης – Σκέψου, Συζήτησε, Μοιράσου (TPS)»: Με βάση τους λόγους και το παράδειγμα ζωής του αγίου Πορφυρίου, οι μαθητές/μαθήτριες μελετούν πώς η πίστη συνδέεται με την αγάπη.

Προτεινόμενο Εκπαιδευτικό Υλικό

- Εκπαιδευτικό υλικό ΥΠ.Π.Ε.Θ.:

α) Ψηφιακό Σχολείο / Διαδραστικά Βιβλία Μαθητή/Μαθήτριας:

1. Β' Γυμνασίου, ΔΕ 2:
<http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSGYM-B118/381/2535,9833/>, σ. 16.
 2. Β' Λυκείου, ΔΕ 24: <http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSGL-B126/498/3244,13188/>
- β) Ψηφιακό Σχολείο / Αποθετήριο Μαθησιακών Αντικειμένων «Φωτόδεντρο»:
1. Συλλογή φωτογραφιών (Photo gallery): Φιλοξενία Αβραάμ (ανατολική τέχνη), <http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSGL-B126/498/3244,13169.>
 2. Δραστηριότητα: Ποιός είναι ο Θεός που πιστεύουμε, <http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSGL-B126/498/3244,13169.>
- Υλικό από λεξικά (έντυπα ή στο διαδίκτυο) με παράγωγα/ομόρριζα της έννοιας πίστη.
 - Αγιογραφικά παραθέματα όπως:
 1. «Πού πορευθώ από του Πνεύματός σου» (138 Ψλ).
 2. «Πίστιν ὡστε ὄρη μεθιστάνειν» (Α Κορ 13,2).
 3. Πίστη «ὡς κόκκος σινάπεως» (Μτ 17,19-21, Λκ 17,6).
 4. «Πιστεύω, κύριε· βόηθει μου τῆ ἀπιστία» (Μκ 9,24).
 5. Θυσία Αβραάμ (Γεν 22,1-19).
 - Πορφύριος, Καυσοκαλυβίτης (2003). *Βίος και λόγοι*. Χανιά: Ι.Μ. Χρυσοπηγής (Βλ. και στην ιστοσελίδα της Ι.Μ. : <http://www.porphyrrios.net/>).

[Σημείωση: Στην προτεινόμενη περαιτέρω ενδεικτική βιβλιογραφία για τον/την εκπαιδευτικό τα βιβλία προσφέρονται και για επιλογή αποσπασμάτων].

Περαιτέρω ενδεικτική βιβλιογραφία για τον/την εκπαιδευτικό

1. Balthasar, von H.U. (2002). *Άξια πίστεως είναι μόνο η αγάπη*. Μτφρ. Κ. Κουτσουρέλης. Αθήνα: Άρτος Ζωής.
2. Eagleton, T. (2011). <http://www.protoporia.gr/logiki-pisti-kai-epanastasi-p-350608.html> *Λογική, πίστη και επανάσταση: Στοχασμοί γύρω από την περί Θεού διαμάχη*. Μτφρ. Π. Γεωργίου. Αθήνα: Πατάκης.
3. Ware, K. (επίσκοπος Διοκλείας) (1984), *Ο Ορθόδοξος δρόμος*. Μτφρ. Μαρία Πάσχου. Αθήνα: Ίδρυμα Γουλανδρή Χορν. (Δυνατότητα ηλεκτρονικής πρόσβασης σε μεταγενέστερη έκδοση από την Επτάλοφο στην ηλεκτρονική διεύθυνση: http://www.myriobiblos.gr/texts/greek/kallistos_dromos.html).
4. Βουλγαράκης, Η. (1993). *Είναι η Πίστη για το Αρχείο; Στο Ιδ. Χριστιανισμός και κόσμος*. Αθήνα: Αρμός.
5. Γαβριηλία, μοναχή (1996). *Η ασκητική της αγάπης: Γερόντισσα Γαβριηλία*. Λέρος.
6. Γιανναράς, Χ. (132006). *Το αλφαθητάρι της πίστης*. Αθήνα: Δόμος, σ. 25-29.
7. Γιανναράς, Χ. (2007²). *Ενάντια στη θρησκεία*. Αθήνα: Ίκαρος, σ. 86-87.
8. Ισαάκ, ιερομόναχος (2004). *Βίος γέροντος Παΐσιου του Αγιορείτου*. Άγιον Όρος.
9. Κλεμάν, Ολ. *Ταιζέ: Ένα νόημα στη ζωή*. Μτφρ. Κ. Χιωτέλλη (υπό έκδοση). [Υπάρχει στα γαλλικά: Clément, O. (1997). *Taizé: Un sens à la vie*. Παρίσι: Bayard-Centurion, και αγγλικά: *Taizé, a Meaning to Life*. Σικάγο: GIA. Μερική διαδικτυακή πρόσβαση].
10. Κρουσταλλάκης, Γ. (2011). *Γέρων Πορφύριος: Ο πνευματικός πατέρας και παιδαγωγός*. Αθήνα: Εν Πλω.

11. Μπίζινγκερ Α. και Κόλερ-Σπίγκελ Χ. (Επιμ.) (2011). *Υπάρχει Θεός;* Μτφρ. Π. Τσινάρη. Αθήνα: Κέδρος.
12. Παΐσιος, Αγιορείτης (1975). *Ο Άγιος Αρσένιος ο Καππαδόκης*, Σουρωτή Θεσσαλονίκης: Ι. Η. Άγιος Ιωάννης ο Θεολόγος.
13. Παΐσιος, Αγιορείτης (1998). *Λόγοι*, τόμ. 1-5. Σουρωτή Θεσσαλονίκης: Ι. Η. Άγιος Ιωάννης ο Θεολόγος.
14. Παύλος, αρχιεπ. Φινλανδίας (2006). *Η πίστη μας*. Μτφρ. Ι. Ροηλίδης. Αθήνα: Ακρίτας.
15. Σίγκερ, Ι.Μ. (2007). Η Καταστροφή του Κρέσεφ. Στο Ιδ. *Ο Σπινόζα της Οδού Αγοράς*. Μτφρ. Α. Περιστέρη. Αθήνα: Μαΐστρος [λογοτεχνία].
16. Σμιτ, Ε.Ε. (2002). *Αγαπητέ Θεέ*. Μτφρ. Α. Κυριακίδης. Αθήνα: Όπερα.

2.2 ΛΑΤΡΕΙΑ (2^ο δίωρο)

Προσδοκώμενα Μαθησιακά Αποτελέσματα	Αξιολόγηση
<p>Οι μαθητές/μαθήτριες να:</p> <ul style="list-style-type: none"> - διακρίνουν τη λατρεία ως συστατικό στοιχείο της θρησκευτικότητας, - αναγνωρίζουν βασικά χαρακτηριστικά της θρησκευτικής λατρείας, - συνδέουν τους λατρευτικούς κύκλους της Ορθόδοξης λατρείας με την καθημερινότητά. 	<ul style="list-style-type: none"> - Περιγραφή της σχέσης λατρείας και θρησκευτικότητας. - Χρήση βασικών όρων της λατρευτικής γλώσσας του περιβάλλοντος των μαθητών. - Αναγνώριση της επίδρασης της εκκλησιαστικής λατρείας στη ζωή και την καθημερινότητα.

Προτεινόμενη Μέθοδος - Ενδεικτικές Δραστηριότητες

Επιλέγεται η **διερευνητική** μέθοδος, σύμφωνα με τα προβλεπόμενα στο ΠΣ.

Παρουσιάζοντας:

Σύγχρονα πρότυπα και στοιχεία λατρείας προς αυτά.

- «Έντεχνος συλλογισμός (Artful thinking) – Ερμηνεία και αιτιολόγηση»: Δίνονται στους μαθητές/στις μαθήτριες διάφορες φωτογραφίες (π.χ. οπαδών ποδοσφαιρικής ομάδας ή θαυμαστές σε συναυλία σε παραλήρημα, πασαρέλα ηθοποιών στο κόκκινο χαλί πριν την απονομή βραβείων Oscar, μιας φιλόζωσης, ενός ζευγαριού ερωτευμένων κ.λπ.) και τίθενται οι ερωτήσεις του μοτίβου (Τι συμβαίνει; Τι βλέπεις που σε κάνει να το λες αυτό;) με έμφαση στα κοινά στοιχεία των φωτογραφιών (κέντρο προσοχής, αφοσίωση, υπερβολική αγάπη κ.λπ.).
- Εναλλακτικά:
«Ομαδοσυνεργασία: Πέντε π και ένα γ - Σκέψου, Γράψε, Συζήτησε, Μοιράσου (TWPS)». Οι μαθητές/μαθήτριες αναλύουν την έννοια λατρεία, με βάση τα ερωτήματα: Ποιος, πού, πότε, ποιο, πώς, γιατί. (Σε πενταμελείς ομάδες, κάθε μέλος της ομάδας μπορεί να αναλάβει ένα ερώτημα).

Εφαρμόζοντας:

Η λατρεία ως αναπόσπαστο στοιχείο της θρησκείας.

- «Έντεχνος συλλογισμός (Artful thinking) – Βλέπω, Ισχυρίζομαι, Αναρωτιέμαι»: Δίνονται/προβάλλονται φωτογραφίες πιστών στη διάρκεια λατρευτικών τελετών και ακολουθούν οι ερωτήσεις του μοτίβου (με βάση το κύριο ερώτημα: Τι κοινό συνδέει όλους αυτούς τους ανθρώπους;)
- Εναλλακτικά:
«Ακούγοντας / διαβάζοντας πέντε επί δύο (παραλλαγή του δέκα επί δύο)»: «Οὐκ ἐλάτρευσαν τῇ κτίσει οἱ θεόφρονες παρὰ τὸν Κτίσαντα· ἀλλὰ πυρὸς ἀπειλὴν ἀνδρείως πατήσαντες, χαίροντες ἔψαλλον· Ὑπερύμνητε, ὁ τῶν Πατέρων Κύριος καὶ Θεός, εὐλογητὸς εἶ» (Ζ' ὠδὴ τοῦ κανόνος τοῦ Ἀκαθίστου Ὑμνου, ὁ Εἰρμός). Οι μαθητές/μαθήτριες ακούν (ή διαβάζουν) και σημειώνουν 5 λέξεις που συνδέονται με το νόημα του τροπαρίου. Στη συνέχεια, ενθαρρύνονται να μεταφράσουν ή, αν χρειάζεται, δίνεται μετάφραση. Ακολουθεί σύντομη συζήτηση και επαναλαμβάνεται η διαδικασία.

Διερευνώντας:

Γνωριμία με τη λατρεία στις μονοθεϊστικές θρησκείες.

- «Πέντε π και ένα γ». Γίνεται ηλεκτρονική παρουσίαση της λατρείας στον Ιουδαϊσμό και στο Ισλάμ (βίντεο και παρουσιάσεις θεολόγων από το διαδίκτυο, βλ. και σχολικό βιβλίο Β' λυκείου, ΔΕ 29, σ. 237-238 για τον Ιουδαϊσμό). Οι μαθητές/μαθήτριες απαντούν στις ερωτήσεις του μοτίβου (Ποιος λατρεύεται; Ποιος προΐσταται στη λατρεία; Πού, Πότε και Πώς γίνεται η λατρεία; γίνεται η λατρεία; Γιατί μετέχουν στη λατρεία οι πιστοί/πιστές των θρησκειών αυτών;)
- Εναλλακτικά:
«Χτίζοντας διαδικτυακές γέφυρες»: Επικοινωνία μέσω διαδικτυακής βιντεοκλήσης με σχολείο της μουσουλμανικής μειονότητας στη Θράκη ή το εβραϊκό σχολείο ή και σχολείο του εξωτερικού. Πώς λατρεύουν οι μαθητές/μαθήτριες στη δική τους θρησκευτική κοινότητα; Αμφίπλευρη ανταλλαγή. (Απαιτείται προσυνηννόηση και κάποια προετοιμασία).

Αναπλασιάζοντας:

Οι λατρευτικοί κύκλοι της Ορθόδοξης Εκκλησίας και η «λειτουργία μετά τη Λειτουργία».

- «Λειτουργικά αινίγματα (παραλλαγή του «βιβλικά αινίγματα - κουίζ»)»: Οι μαθητές/μαθήτριες χωρίζονται σε ομάδες. Κάθε ομάδα παίρνει 4 χαρτιά: Ένα που γράφει «Όρθρος», ένα που γράφει «Εσπερινός», ένα που γράφει «Απόδειπνο» κι ένα που γράφει «Θεία Λειτουργία». Στη συνέχεια δίνονται μικρά αποσπάσματα από 5 χαρακτηριστικές προσευχές –κείμενο και, αν χρειάζεται, μετάφραση– από κάθε ακολουθία, γραμμένες σε μικρά ορθογώνια χαρτάκια (π.χ. Φως ιλαρόν, Άγιε άγγελε, Δοξολογία, «Σοι παρακατατιθέμεθα» ή «Είδομεν το φως το αληθινόν» κ.λπ.). Οι μαθητές/μαθήτριες πρέπει να βρουν σε ποια ακολουθία αντιστοιχεί η κάθε προσευχή. Ακολουθεί συζήτηση για τις βασικές προσευχές του ημερήσιου λατρευτικού κύκλου της Εκκλησίας με ερωταποκρίσεις και προσφορά της νέας γνώσης όταν κρίνεται απαραίτητο. Τονίζεται το περιεχόμενο των προσευχών (π.χ. ευχαριστία προς τον Θεό για όσα δίνει στους ανθρώπους στο ξεκίνημα της μέρας, έκφραση εμπιστοσύνης και παράκλησης κ.λπ.). Τονίζεται, επιπλέον, η διαρκής αναφορά

στο τέλος της ζωής, στο αίτημα για «καλή απολογία». Τέλος, διαπιστώνεται ότι στη λατρεία συνδέεται το παρελθόν, το παρόν (οι ανάγκες, η απόγνωσή, η δοξολογία) και το μέλλον (Φουντούλης, 1993). Η Θεία Λειτουργία δεν τελειώνει στο «Δί' ευχών...», αλλά συνεχίζεται μέσα στον κόσμο («λειτουργία μετά τη Λειτουργία», βλ. σχολικό βιβλίο της Α' λυκείου, ΔΕ 15, σ. 87).

- **Εναλλακτικά:**

«Ομαδοσυνεργασία - Ασκήσεις συνάρτησης»: Οι μαθητές/μαθήτριες χωρίζονται σε 3 ή 6 ομάδες που αντιστοιχούν με τον ημερήσιο, εβδομαδιαίο και ετήσιο κύκλο και αποτυπώνουν σε διάγραμμα τα σημεία ορόσημα της καθημερινότητας και της ζωής τους και παράλληλα με άλλο χρώμα σημειώνουν τους μεγάλους σταθμούς της λατρείας. Οι μαθητές/μαθήτριες συζητούν πώς η λατρεία επιδρά στην καθημερινότητά του πιστού/της πιστής και όλων των ανθρώπων που κατοικούν στον τόπο τους.

Αξιολογώντας:

Η λατρεία στην προοπτική του σήμερα και της καθημερινότητας.

- «Αρνητικό – Θετικό»: Διαβάζονται βασικές έννοιες της λατρείας ή φράσεις που σχετίζονται με αυτήν (π.χ. φράσεις από τα «Ειρηνικά» της Θ. Λειτουργίας). Οι μαθητές/μαθήτριες «παίρνουν θέση» κοντά στο θετικό ή στο αρνητικό ανάλογα με το τι τους ταιριάζει καλύτερα (ως προς τη διάθεση, τις σκέψεις που κάνουν, κ.λπ.). Δικαιολογούν τη στάση τους, όταν ερωτηθούν.

- **Εναλλακτικά:**

«Ρόλος στον τοίχο»: Με βάση όσα προηγήθηκαν στα προηγούμενα στάδια και τις γνώσεις για τη λατρεία της Εκκλησίας και τη ζωή του πιστού ζητείται από τους μαθητές/τις μαθήτριες να εργαστούν με θέμα: Ο πιστός/Η πιστή εξέρχεται από τη Θεία Λειτουργία. Καλούνται να γράψουν α) μέσα στο περίγραμμα: Τι σκέφτεται, τι αισθάνεται μέσα στον ναό; β) έξω από το περίγραμμα: Τι επιθυμεί, τι οραματίζεται για την κοινωνία; (Σημ.: για λόγους οικονομίας χρόνου, το περίγραμμα του ρόλου στον τοίχο μπορούμε να το έχουμε σχεδιασμένο και κομμένο από πριν / ή να το σχεδιάσουμε απλώς στον πίνακα με κιμωλία).

Προτεινόμενο Εκπαιδευτικό Υλικό

- Εκπαιδευτικό υλικό ΥΠ.Π.Ε.Θ.:

α) Ψηφιακό Σχολείο / Διαδραστικά Βιβλία Μαθητή/Μαθήτριας:

1. Α' λυκείου ΔΕ 7: <http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSGL-A106/116/898,3342/>.
2. Α' λυκείου ΔΕ 15, σ. 87: <http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSGL-A106/116/898,3334/>
3. Α' λυκείου ΔΕ 23: <http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSGL-A106/116/899,3348/>
4. Β' λυκείου ΔΕ 29: <http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSGL-B126/498/3245,13193/>, σ. 237-238.

β) Ψηφιακό Σχολείο / Αποθετήριο Μαθησιακών Αντικειμένων «Φωτόδεντρο» / Συλλογή φωτογραφιών:

1. Αφρικανικά Θρησκευάματα (sic), <http://photodentro.edu.gr/lor/r/8521/3842>.

2. Συλλογή φωτογραφιών: Σύγχρονες συναγωγές,
<http://photodentro.edu.gr/v/item/ds/8521/8358>
- γ) Εκπαιδευτικά λογισμικά ΥΠ.Π.Ε.Θ. και εγκεκριμένα λογισμικά (<http://www.e-yliko.gr> / Εκπαιδευτικό Υλικό):
1. «Όψεις Θρησκείας»: Λατρεία.
 2. «Θρησκευτικά Α΄ Λυκείου»: Μυστήρια.
- Φωτογραφίες από περιοδικό και έντυπο τύπο με φαινόμενα λατρείας.
 - Βίντεο ή προβολή παρουσίασης φωτογραφιών σχετικά με τη λατρεία στο Ισλάμ και στον Ιουδαϊσμό (σέντερ-Πάσχα, σαμπάτ).
 - Φωτογραφίες από ανθρώπους που λατρεύουν σε διάφορες θρησκείες, ή και εποχές (τέτοιο υλικό προβλέπεται και για τη θ. ε. «Αναζήτηση του Θεού»).
 - Αποσπάσματα από λατρευτικά κείμενα.
 - Φουντούλης, Ι. (1993). *Λειτουργική Α΄. Εισαγωγή στη θεία λατρεία*. Θεσσαλονίκη, σ. 112-118.

[Σημείωση: Στην προτεινόμενη περαιτέρω βιβλιογραφία για τον/την εκπαιδευτικό τα βιβλία προσφέρονται και για επιλογή αποσπασμάτων].

Περαιτέρω ενδεικτική βιβλιογραφία για τον/την εκπαιδευτικό

1. Mc Afee, W. (2001). *Τα πέντε μεγάλα ζωντανά θρησκευόμενα*. Μτφρ. Σ. Αγουρίδης. Αθήνα: Άρτος Ζωής.
2. Βασίλειος Ιβηρίτης (2003). *Εισοδικόν: Στοιχεία λειτουργικής βιώσεως του μυστηρίου της ενότητος μέσα στην Ορθόδοξη Εκκλησία*, Άγιον Όρος: Ιερά Μονή Ιβήρων.
3. Γρηγόριος ιερομόναχος (2012). *Η Ορθόδοξη Πίστη, Λατρεία και Ζωή*, Ι. Κουτλουμουσιανόν Κελλίον Αγ. Ιωάννης Θεολόγος.
4. Ιερά Σύνοδος της Εκκλησίας της Ελλάδος. Ειδική Συνοδική Επιτροπή Παρακολουθήσεως Ευρωπαϊκών Θεμάτων και Συνοδική Επιτροπή Διορθόδοξων και Διαχριστιανικών Σχέσεων. (2009). *Γνωριμία με το Ισλάμ*. Αθήνα: Αποστολική Διακονία της Εκκλησίας της Ελλάδος.
5. Μαυρόπουλος, Δ. (2009). *Διερχόμενοι διά του Ναού*, Αθήνα: Δόμος.
6. Μπέγζος, Μ. (2000). (Επιμ.). *Θρησκευολογικό Λεξικό*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
7. Φίλιας, Γ. Ν. (2009). *Λειτουργική*. Αθήνα: Γρηγόρη
8. Φίλιας, Γ.Ν. (2002). *Μελέτες ιστορίας και θεολογίας της Ορθοδόξου Εκκλησίας*. Αθήνα: Γρηγόρη.
9. Φίλιας, Γ.Ν. (2002). *Οι θεομητορικές εορτές στη λατρεία της Εκκλησίας*. Αθήνα: Γρηγόρη.
10. Φουντούλης, Ι. (1997). *Λογική λατρεία*. Αθήνα: Αποστολική Διακονία της Εκκλησίας της Ελλάδος.
11. Σμέμαν, π. Α. (2007). *Λειτουργία και ζωή: Χριστιανική ανάπτυξη μέσα από τη λειτουργική εμπειρία*, Αθήνα: Αρμός.

2.3 ΠΡΟΣΕΥΧΗ (3^ο δίωρο)

Προσδοκώμενα Μαθησιακά Αποτελέσματα	Αξιολόγηση
<p>Οι μαθητές/μαθήτριες να:</p> <ul style="list-style-type: none">- περιγράψουν την προσευχή ως βαθύτερη ανάγκη επικοινωνίας με τον Θεό,- διατυπώνουν συλλογισμούς για τη σύνδεση της προσευχής με θεμελιώδεις υπαρξιακές ανάγκες του ανθρώπου,- αξιολογούν τη μεταμορφωτική δυναμική της προσευχής σύμφωνα με την Ορθόδοξη χριστιανική παράδοση.	<ul style="list-style-type: none">- Περιγραφή της προσευχής ως τρόπου επικοινωνίας των ανθρώπων με τον Θεό.- Αναγνώριση της προσευχής ως υπαρξιακής ανάγκης του ανθρώπου για επικοινωνία με τον Θεό.- Αξιολόγηση εμπειριών του μεταμορφωτικού χαρακτήρα της προσευχής σύμφωνα με την Ορθόδοξη χριστιανική παράδοση.

Προτεινόμενη Μέθοδος - Ενδεικτικές Δραστηριότητες

Επιλέγεται η **βιωματική** μέθοδος, σύμφωνα με τα προβλεπόμενα στο ΠΣ.

Βιώνοντας:

Προσωπικές εμπειρίες επικοινωνίας με όσους αγαπάμε, επιθυμούμε, έχουμε ανάγκη.

- «Στο σκοινί της μπουγάδας (παραλλαγή)»: Μοιράζονται πολύχρωμα αυτοκόλλητα χαρτάκια και καλούμε τους μαθητές/τις μαθήτριες να γράψουν 3 πράγματα που λένε σε έναν καλό φίλο/μια καλή φίλη που εμπιστεύονται. Στη συνέχεια, κολλιούνται στον πίνακα (ή μανταλώνονται στο σκοινί της μπουγάδας, που έχει τοποθετηθεί προηγουμένως στην αίθουσα) και διαβάζονται. Ακολουθεί συζήτηση για την επικοινωνία στη φιλία.
- Εναλλακτικά:
«Ιδεοθύελλα»: Γράφεται στον πίνακα η φράση, «Όταν θέλω να μοιραστώ κάτι προσωπικό με έναν άνθρωπο που αγαπώ/επιθυμώ/έχω ανάγκη, φοβάμαι /διακινδυνεύω (ότι)...» και καλούνται οι μαθητές να τη συμπληρώσουν.

Νοηματοδοτώντας:

Η προσευχή ως σχέση και επικοινωνία με τον Θεό.

- «Αφήγηση ιστοριών»: Επιλέγονται και διαβάζονται σύντομες ιστορίες ή κείμενα με τη βοήθεια των οποίων οι μαθητές/μαθήτριες προσεγγίζουν και συζητούν τον τρόπο της επικοινωνίας/προσευχής των αγίων. (Π.χ. Ι. Χρυσόστομος, Ιωάννης της Κροστάνδης, Αντώνιος του Σουρόζ). Θέματα που προτείνονται: προσευχή για όλους (και για τους εχθρούς), προσευχή συμφιλίωσης, αυθόρμητη (μπορεί να συγκριθεί και να σχολιαστεί σύντομα το 'Πάτερ ημών...' με το βίντεο 'Πάτερ ημών των μαρτύρων'), διαρκής, προσωπική και κοινή, ευχαριστίας, δοξολογίας, παράκλησης κ.ο.κ.

- Εναλλακτικά:
«Ομαδοσυνεργασία – Μελέτη περίπτωσης»: Με αφορμή ένα κομποσκοίνι και μια ιστορία από το γεροντικό (Αντώνιος Σουρόζ, 1996), οι μαθητές/μαθήτριες μελετούν την προσευχή ως επικοινωνία και την αδιάλειπτο προσευχή. Αν χρειάζεται, παρέχεται πληροφοριακό υλικό (π.χ. λ. «κομποσκοίνι» στη Βικιπαίδεια, κ.ά.).

Αναλύοντας:

Τρόποι και είδη προσευχής (ευχαριστία, αίτηση, μετάνοια, δοξολογία / κοινή-ατομική, τυπική-αυθόρμητη, αδιάλειπτη προσευχή).

«Πέντε π και ένα γ – Σκέψου, Συζήτησε, Μοιράσου (TPS)». Με αφορμή την προσευχή του Ιησού, όπως μαρτυρείται στην Καινή Διαθήκη (με χαρακτηριστικό παράδειγμα την προσευχή στον κήπο της Γεθσημανή ή την αρχιερατική προσευχή, βλ. και σχολικό βιβλίο Β΄ γυμνασίου, ΔΕ 19), που διαβάζεται στην ολομέλεια ή/και δίνεται σε φωτοτυπία, προκαλείται συζήτηση ανά δύο με βάση τις ερωτήσεις του μοτίβου: Ποιος, Ποιο/Τι, Πότε, Πού, Πώς, Γιατί; (π.χ. Γιατί προσεύχονται οι άνθρωποι; Πώς και πότε; Ποια ανάγκη/ποιες ανάγκες προκαλεί την επικοινωνία με τον Θεό;). Προαιρετικά, αν υπάρχει χρόνος, κατασκευάζεται αφίσα, όπου οι μαθητές/μαθήτριες αποτυπώνουν τα συμπεράσματά τους.

- Εναλλακτικά:
«Ομαδοσυνεργασία – Χάρτης εννοιών»: Δίνεται η λέξη «προσευχή» και οι μαθητές/μαθήτριες καλούνται να δημιουργήσουν σε ένα μεγάλο φύλλο χαρτί ένα χάρτη εννοιών για τους τρόπους και τα είδη της προσευχής, που γνωρίζουν. Λειτουργούν βοηθητικά εικόνες ανθρώπων που προσεύχονται. Στο τέλος, αναρτώνται στην αίθουσα και, αν υπάρχουν ελλείψεις, συμπληρώνονται. Γίνεται αναστοχασμός με το ερώτημα, ποιες υπαρξιακές ανάγκες οδηγούν τους ανθρώπους σε όλα τα μέρη του κόσμου στην επικοινωνία με τον Θεό

Εφαρμόζοντας:

Η προσευχή ως μεταμορφωτική δύναμη στην ορθόδοξη παράδοση.

- «Ανακριτική καρέκλα»: Προβάλλεται το βίντεο «Τρεις εσείς, τρεις κι εμείς» (19΄) (βασισμένο στο έργο του Λ. Τολστόι, *Οι τρεις ερημίτες*) ή διαβάζεται απόσπασμα από το ίδιο λογοτεχνικό έργο. Ένας μαθητής αναλαμβάνει τον ρόλο του επισκόπου και δέχεται ερωτήσεις από τους συμμαθητές/τις συμμαθήτριές του σχετικά με τις σκέψεις και τα συναισθήματά του. [Η ανάλυση του βίντεο θα μπορούσε να γίνει και με «Έντεχνο συλλογισμό (Artful thinking) –Συνδέοντας, Επεκτείνοντας, Προκαλώντας».]
- Εναλλακτικά:
«Ομαδοσυνεργασία - Συλλογικός ρόλος - Χτίσιμο της στάσης του ρόλου (παραλλαγή σε συνδυασμό)»: Παρομοιάζεται η προσευχή με άθλημα. Οι μαθητές/μαθήτριες χωρίζονται σε ομάδες. Κάθε ομάδα είναι και ένας «αθλητής» (= άνθρωπος που προσεύχεται). Οι μαθητές/μαθήτριες προσπαθούν να «χτίσουν» τον ρόλο. Βοηθητικά δίνονται ερωτήσεις, όπως, Πώς ξεκινάει και πώς διαρκώς βελτιώνεται με την προπόνηση ο αθλητής; Τι κερδίζει, καθώς ανεβάζει τις επιδόσεις του; Πού μπορεί να φτάσει; κ.λπ. Εναλλακτικά, λίγο πριν το τέλος της

εργασίας δίνεται ή προβάλλεται κείμενο εμπέδωσης και αυτοαξιολόγησης (π.χ. Αρχ. Σωφρόνιος του Έσσεξ).

Προτεινόμενο Εκπαιδευτικό Υλικό

- Εκπαιδευτικό υλικό ΥΠ.Π.Ε.Θ.:
 - α) Ψηφιακό Σχολείο / Διαδραστικά Σχολικά Βιβλία:
 - 1. Β΄ Γυμνασίου ΔΕ 19:
<http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSGYM-B118/381/2537,9850/>
 - β) Ψηφιακό Σχολείο / Αποθετήριο Μαθησιακών Αντικειμένων «Φωτόδεντρο»:
 - 1. Συλλογή εικόνων: Η προσευχή του Ιησού στον κήπο της Γεθσημανή,
<http://photodentro.edu.gr/lor/handle/8521/7357>
- Συλλογή φωτογραφιών: Όλοι οι άνθρωποι προσεύχονται,
<http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSGYM-B118/381/2537,9850>.
- Πατερικά κείμενα, π.χ. Γεροντικό, Ιω. Χρυσόστομος, Ισαάκ Σύρος, Συμεών Ν. Θεολόγος.
- Χρυσόστομος, Ι. *Λόγος εις την επίλυσιν της Χαναναίας*. Ε. Π. 52, 458 (περικοπή). Στο Θεοδώρου, Ευ. (1982¹⁴). *Ανθολόγιο Πατερικών κειμένων*. Αθήνα: ΟΕΔΒ, σ. 134-137.
- Αγία Γραφή και προσευχή (θαύματα μετά από προσευχή...).
- Μυστικοί άλλων δογμάτων ή θρησκειών. Π.χ. Ιωάννης του Σταυρού, Τερέζα της Άβιλα, Φραγκίσκος της Ασίζης, Τζελαλαντίν Ρουμί.
- Βίοι αγίων από τον συναξαριστή.
- «Πάτερ ημών, των μαρτύρων», βίντεο μουσικής ερμηνείας του Πάτερ ημών στο πλαίσιο της Θεολογίας της Απελευθέρωσης.
- Bloom, A. [Αντώνιος του Σουρόζ] (1996). *Θέλει τόλμη η προσευχή*. Μτφρ. Δ. Κόκκινος. Αθήνα: Ακρίτας, σ. 47-50.
- Σαχάρωφ, αρχιμ. Σωφρόνιος (1993). *Περί προσευχής*. Έσσεξ: Ιερά Μονή Τιμίου Προδρόμου, σ. 156-159.
(http://www.imlagada.gr/UsersFiles/admin/documents/Downloads/13_peri_Proseuhis.pdf)
- Τολστόι, Λ. (2006). *Οι τρεις ερημίτες*. Μτφρ. Γ. Κονδύλης. Αθήνα: Μαΐστρος.

[Σημείωση: Στην προτεινόμενη περαιτέρω βιβλιογραφία για τον/την εκπαιδευτικό τα βιβλία προσφέρονται και για επιλογή αποσπασμάτων].

Περαιτέρω ενδεικτική βιβλιογραφία για τον/την εκπαιδευτικό

1. Bloom, A. [Αντώνιος του Σουρόζ] (1990). *Μάθε να προσεύχεσαι*. Μτφρ. Ε. Γκανούρη. Αθήνα: Ακρίτας.
2. Bloom, A. [Αντώνιος του Σουρόζ] (2000). *Θέλει τόλμη η προσευχή*. Μτφρ. Δ. Κόκκινος. Αθήνα: Ακρίτας.
3. Fontana, D. (2003). *Ψυχολογία, Θρησκεία, Πνευματικότητα*. Μτφρ. Β. Καντζόλα-Σταμπατάκου. Αθήνα: Σαββάλας.

4. Whitehouse, H. (2006). *Τύποι Θρησκευτικότητας*. Μτφρ. Δ. Ξυγαλατάς. Θεσσαλονίκη: Βάνιας.
5. Επίσκοπος Διοκλείας, Ware, K. (2015). *Η δύναμη του ονόματος*. Αθήνα: Πορφύρα.
6. Ιωάννης ο Χρυσόστομος. (2008). *Προσευχή*. Αθήνα: Παρρησία
7. Ιωάννης Κροστάνδης (1990). *Η εν Χριστώ ζωή μου*. Μτφρ. Β. Μουστάκης. Αθήνα: Παπαδημητρίου.
8. Κλεμάν, Ολ. *Ταιζέ: Ένα νόημα στη ζωή*. Μτφρ. Κ. Χιωτέλλη (υπό έκδοση). [Στα γαλλικά: Clément, O. (1997). *Taizé: Un sens à la vie*. Παρίσι: Bayard-Centurion, και αγγλικά: *Taizé, a Meaning to Life*. Σικάγο: GIA. Μερική διαδικτυακή πρόσβαση].
9. Μακάριος, Σιμωνοπετρίτης (2004 κ.ε.). *Νέος Συναξαριστής της Ορθόδοξου Εκκλησίας*, τόμ. Α΄-ΙΑ΄. Αθήνα: Ίνδικτος.
10. Μακρυγιάννης, Στρατηγός (2011). *Απομνημονεύματα*. Μτγρ. Γ. Βλαχογιάννης. Τόμ. 1-3. Αθήνα: Βιβλιοπωλείον της Εστίας.
11. Μπότσης, Π. (2006). *Όσιος Σεραφείμ του Σάρωφ: Βίος – Διδαχές – Ακολουθία*. Αθήνα: Μπότσης Αθ. Πέτρος.
12. Ντολντό, Φ. & Σεβερέν, Ζ. (2005). *Τα Ευαγγέλια και η πίστη. Ο κίνδυνος μιας ψυχαναλυτικής ματιάς*. Μτφρ. Ε. Κούκη. Αθήνα: Βιβλιοπωλείον της Εστίας.
13. Σαχάρωφ, αρχιμ. Σωφρόνιος (1996). *Οψόμεθα τον Θεόν καθώς εστί. Έσσεξ Αγγλίας*: Ι. Μ. Τιμίου Προδρόμου.
14. Σμέμαν, Α. (2003). *Πάτερ ημών*. Μτφρ. Ι. Λάμπας. Αθήνα: Μαΐστρος.
15. Στανιλοάε, π. Δ. *Προσευχή και ελευθερία*. Μτφρ. Β.Αργυριάδης. Αθήνα: Εν πλω.

2.4 ΓΙΟΡΤΗ (4^ο δίωρο)

Προσδοκώμενα Μαθησιακά Αποτελέσματα	Αξιολόγηση
<p>Οι μαθητές/μαθήτριες να:</p> <ul style="list-style-type: none"> - εξηγούν το περιεχόμενο του εορτασμού στην Ορθόδοξη Εκκλησία, - αναλύουν τις ποικίλες διαστάσεις των θρησκευτικών γιορτών, - αξιολογούν τις ποικίλες εορταστικές εκφράσεις της λαϊκής θρησκευτικότητας. 	<ul style="list-style-type: none"> - Ερμηνεία της αργίας και της θεολογικής διάστασης της γιορτής στην Ορθόδοξη Εκκλησία. - Εμβάθυνση στις ποικίλες διαστάσεις των θρησκευτικών γιορτών. - Αξιολόγηση των εκφράσεων της λαϊκής θρησκευτικότητας με κριτήριο το θεολογικό νόημα της γιορτής.

Προτεινόμενη Μέθοδος - Ενδεικτικές Δραστηριότητες

Επιλέγεται η **βιωματική** μέθοδος, σύμφωνα με τα προβλεπόμενα στο ΠΣ.

Βιώνοντας:

Η σημασία της γιορτής στην προσωπική και κοινωνική ζωή των μαθητών/ μαθητριών.

- «Ιδεοθύελλα»: Γράφεται στον πίνακα η λ. «γιορτή» ή η φράση του Δημόκριτου: «Βίος ανεόρταστος μακρά οδός απανδόχευτος» (μτφρ: μια ζωή χωρίς γιορτές είναι σαν ένας μακρύς δρόμος χωρίς πανδοχείο). Καλούνται οι μαθητές/μαθήτριες να εκφράσουν μονολεκτικά συναισθήματα και σκέψεις, που καταγράφονται στον πίνακα.
- Εναλλακτικά:
«Ομαδοσυνεργασία – Σύνταξη πρόσκλησης (παραλλαγή του «Σύνταξη κειμένων»)»: Οι μαθητές/μαθήτριες σε ομάδες καλούνται να δημιουργήσουν εικονικά (σε διαδικτυακή εφαρμογή κοινωνικής δικτύωσης) μια εκδήλωση. Αν χρειάζεται, δίνονται επικουρικά ερωτήσεις, π.χ. Τι θα γιορτάσετε; Ποιο είναι το πρόγραμμα της γιορτής; Ποιους θα καλέσετε; Στο τέλος, τίθεται η ερώτηση: πώς νιώσατε κατά την οργάνωση της γιορτής;

Νοηματοδοτώντας:

Ο εορτασμός σε εβδομαδιαία και ετήσια βάση στην Ορθόδοξη Εκκλησία.

- «Ομαδοσυνεργασία - Ημερολόγιο»: Κατασκευή ετήσιου ημερολογίου τοίχου. Κάθε ομάδα αναλαμβάνει από 2 μήνες, στους οποίους επισημαίνει τις μεγάλες θρησκευτικές γιορτές, με βάση ένα θρησκευτικό ημερολόγιο που τους παρέχεται (σε φωτοτυπία, μόνον οι μήνες που ενδιαφέρουν κάθε ομάδα). - Ακολουθεί συζήτηση με άξονα τις ερωτήσεις: Με ποια κριτήρια επιλέξατε τις γιορτές του ημερολογίου σας; Ποιους τιμά η Εκκλησία στις γιορτές; (Χριστό, Θεοτόκο, Αγίους/Αγίες, θαυμαστά γεγονότα). Για ποιο λόγο νομίζετε ότι το ημερολόγιο είναι γεμάτο με γιορτές; Επικουρικά μπορεί να δοθεί ένα κείμενο για το θεολογικό νόημα της γιορτής και τον καθαγιασμό του χρόνου (Φουντούλης, 1993, Μπασσιούδης, 2011) και να χρησιμοποιηθεί προηγούμενη γνώση.
- Εναλλακτικά:
«Λεξοσαλάτα»: Δίνονται καρτέλες με διάφορες χριστιανικές γιορτές. Οι μαθητές/μαθήτριες καλούνται να τις ταξινομήσουν ανάλογα με το είδος τους (Χριστολογικές, Θεομητορικές, Αγίων, σταθερές, κινητές) και να συζητήσουν με βάση ένα κείμενο για το θεολογικό νόημα της γιορτής και τον καθαγιασμό του χρόνου (Φουντούλης, 1993, Μπασσιούδης, 2011) την επίδραση των γιορτών στη ζωή τους, στο περιβάλλον τους και στην καθημερινή ζωή στην Ελλάδα.

Αναλύοντας:

Οι γιορτές στην Ορθόδοξη Εκκλησία, στις άλλες χριστιανικές παραδόσεις και στις μονοθεϊστικές θρησκείες.

- «Ομαδοσυνεργασία - Ιστοεξερεύνηση μέσω διαδικτύου»: Οι μαθητές/ μαθήτριες χωρίζονται σε ομάδες και κάθε ομάδα αναλαμβάνει μία χριστιανική εκκλησία ή

δόγμα ή μία μονοθεϊστική θρησκεία. Αναζητά στο διαδίκτυο ημερολόγια με τις σημαντικότερες γιορτές της εκκλησίας, του δόγματος ή της θρησκείας που ανέλαβε και τις καταγράφει. Στη συνέχεια, αναζητά και συλλέγει (γραφτώς ή ηλεκτρονικά) πληροφορίες για κάθε γιορτή (βλ. για τον Ιουδαϊσμό, σχολικό βιβλίο Β΄ Λυκ, σ. 238, Καϊμάκης· για το Ισλάμ, Γιαννουλάτος, 2006, Ζιάκας, 2003), καθώς και για την ημέρα αργίας κάθε θρησκείας. Ακολουθεί σύντομη παρουσίαση στην ολομέλεια (ή, χάριν συντομίας, ανάρτηση στην ιστοσελίδα του σχολείου).

- Εναλλακτικά:

«Σύγκριση κειμένων»: Δίνονται κείμενα για το νόημα της αργίας της Κυριακής (Χριστιανισμός), του Σαββάτου (Ιουδαϊσμός) (Φουντούλης, 1993 (Χριστιανισμός, Ιουδαϊσμός), Καϊμάκης] και της Παρασκευής (Ισλάμ) (Γιαννουλάτος, 2006, Ζιάκας, 2003). Γίνεται σύγκριση των κειμένων εστιάζοντας στις λατρευτικές ανάγκες των μονοθεϊστικών θρησκειών και στις ανάγκες του ανθρώπου.

Εφαρμόζοντας:

Κριτική προσέγγιση της λαϊκής θρησκευτικότητας.

- «Ανάλυση Διαστάσεων: το πανηγύρι»: Γίνεται προβολή ηλεκτρονικής παρουσίασης, προετοιμασμένης από τον/την εκπαιδευτικό, με εικόνες από ένα θρησκευτικό πανηγύρι (πρόγραμμα της πανηγύρεως από έναν ναό, λιτανεία της εικόνας, παζάρι έξω από τον ναό, χοροί, τραγούδια, φαγοπότι κ.τ.λ.) ή ενός ντοκιμαντέρ της ΕΡΤ με το ίδιο θέμα. Οι μαθητές/μαθήτριες καλούνται καταρχήν να διακρίνουν σε δύο στήλες τα λαϊκά στοιχεία και τα θρησκευτικά στοιχεία της πανηγύρεως. Στη συνέχεια, επιχειρούν ανάλυση των διαστάσεων της (ουσιαστική, χωρική, χρονική, ποσοτική, ποιοτική). Ακολουθεί αξιολόγησή της.

- Εναλλακτικά:

«Ομαδοσυνεργασία - Μελέτη περίπτωσης»: Οι μαθητές/μαθήτριες χωρίζονται σε ομάδες. Σε κάθε ομάδα δίνεται ένα θρησκευτικό έθιμο (π.χ. πασχαλινά, χριστουγεννιάτικα έθιμα) (π.χ. Μέγας, 2001, Μιχαήλ-Δέδες, 1961), για το οποίο επιχειρούν να διακρίνουν τις θρησκευτικές καταβολές και το νόημά του. Ακολουθεί κριτική αξιολόγηση της σημερινής πρακτικής του εθίμου (π.χ. πόση επίγνωση του θρησκευτικού νοήματος του εθίμου έχει ο σύγχρονος νέος/η σύγχρονη νέα; Ποια είναι τα κίνητρα που ωθούν έναν σύγχρονο νέο/μια σύγχρονη νέα να τηρήσουν το έθιμο; Φολκλόρ ή ουσία;)

Προτεινόμενο Εκπαιδευτικό Υλικό

- Εκπαιδευτικό υλικό ΥΠ.Π.Ε.Θ.:
 - α) Ψηφιακό Σχολείο / Διαδραστικά Σχολικά Βιβλία:
 - 1. Α΄ Λυκείου ΔΕ 7:
<http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSGL-A106/116/898,3342/>
 - 2. Β΄ Λυκείου ΔΕ 29, σ. 238:
<http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSGL-B126/498/3245,13193/>
 - β) Ψηφιακό Σχολείο / Αποθετήριο Μαθησιακών Αντικειμένων «Φωτόδεντρο»:
 - 1. Φωτογραφίες από τον Εορτασμό της Κοιμήσεως της Θεοτόκου (Παναγία Σουμελά),
<http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSGL-A106/116/898,3335.>
 - 2. Βίντεο: Έθιμα στη γιορτή της Κοίμησης της Θεοτόκου στην Ελλάδα:
<http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSGL-A106/116/898,3335.>
 - γ) Εκπαιδευτικά λογισμικά ΥΠ.Π.Ε.Θ. και εγκεκριμένα λογισμικά (<http://www.e-yliko.gr> / Εκπαιδευτικό Υλικό):
 - 1. «Θρησκευτικά Α΄ Λυκείου»: Γιορτές.
- Οπτικοακουστικό αρχείο ΕΡΤ:
<http://www.hpert-archives.gr/V3/public/main/index.aspx> (ποικίλα ντοκιμαντέρ με θέμα «πανηγύρι»).
- Ηθωγραφικά διηγήματα (π.χ. Παπαδιαμάντης).
- Ηθωγραφικά και λαογραφικά κείμενα (Μέγας, Μερακλής, Πολίτης)
- Σύγχρονες συζητήσεις για τη σημασία της γιορτής και αργίας από εφημερίδες, προκηρύξεις, σύγχρονα θεολογικά κείμενα.
- Ιωάννη Χρυσοστόμου, *Περί κενοδοξίας και όπως δει τους γονέας ανατρέφει τα τέκνα*, *SChr*, (*Sources chrétiennes*) 188, 64-196.
- Γιαννουλάτος, Αν., Αρχιεπίσκοπος Τιράνων και πάσης Αλβανίας (2006). *Ισλάμ: Θρησκευολογική Επισκόπηση*, Ακρίτας.
- Ζιάκας, Γρ. (2003). *Ισλάμ. Θρησκεία και Πολιτεία*. Θεσσαλονίκη: Κορνηλία Σφακιανάκη.
- Καϊμάκης, Δ. *Οι γιορτές του Ισραήλ*, Εισήγηση σε συνέδριο. Στον ιστότοπο της Εκκλησίας της Ελλάδος:
http://www.ecclesia.gr/greek/HolySynod/committees/liturgical/h_symposio_eisigis_i5.html.
- Μέγας, Γ. Α. (2001). *Ελληνικές γιορτές και έθιμα της λαϊκής λατρείας*. Αθήνα: Βιβλιοπωλείον της Εστίας.
- Μιχαήλ-Δέδες, Μ. (1961). *Γιορτές, Έθιμα και τα τραγούδια τους*. Αθήνα: Φιλιππότης.

- Μενούνος, Ι. Β. (2007⁸). *Κοσμά Αιτωλού Διδαχές και Βιογραφία*. Αθήνα: Ακρίτας, Διδαχή Γ, σ. 151, § 186.
- Μπασιούδης, Γ. πρωτ. (2011). Ορθόδοξο εορτολόγιο και λειτουργική ζωή στη Γερμανία. Στο Συλλογ. *Ποιμαντική της Ορθόδοξου Διασποράς. Τόμος προς τιμήν του Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Ιταλίας και Μελίτης κ. Γενναδίου*, σ. 6. [\[http://www.ortodossia.it/w/media/com_form2content/documents/c17/a560/f255/19.%20Mpasiudis.pdf\]](http://www.ortodossia.it/w/media/com_form2content/documents/c17/a560/f255/19.%20Mpasiudis.pdf)
- Φουντούλης, Ι. (1993). *Λειτουργική Α΄. Εισαγωγή στη Θεία Λατρεία*. Θεσσαλονίκη, σ. 112-118.

[Σημείωση: Στην προτεινόμενη περαιτέρω ενδεικτική βιβλιογραφία για τον/την εκπαιδευτικό τα βιβλία προσφέρονται και για επιλογή αποσπασμάτων].

Περαιτέρω ενδεικτική βιβλιογραφία για τον/την εκπαιδευτικό

1. Καραγιάννης, Χ. (2013), *Αρχαιολογία και Θεσμολογία του Βιβλικού Ισραήλ*, Αθήνα: Έννοια.
2. Νικολαΐδης, Α. (2002). *Η κοινωνική δυναμική των εορτών: Κοινωνική προσέγγιση του ορθόδοξου εκκλησιαστικού εορτολογίου*. Αθήνα: Γρηγόρης.
3. Σμέμαν, Α. (1997). *Εορτολόγιο: Ετήσιος εκκλησιαστικός κύκλος*. Μτφρ. Ι. Ροιλίδης. Αθήνα: Ακρίτας.
4. Φίλιας, Γ. (2002). *Οι θεομητορικές εορτές στη λατρεία της εκκλησίας*. Αθήνα: Γρηγόρης.
5. Χαρκιολάκης, Ι. (Μητρ. Προικοννήσου) (2012). *Γιορτές στη Βασιλεύουσα*. Αθήνα: Δομή-Αρχονταρίκι.

2.5 ΣΩΤΗΡΙΑ (5^ο δίωρο)

Προσδοκώμενα Μαθησιακά Αποτελέσματα	Αξιολόγηση
<p>Οι μαθητές/μαθήτριες να:</p> <ul style="list-style-type: none"> - εντοπίζουν το περιεχόμενο της σωτηρίας στον Χριστιανισμό, - συσχετίζουν τη σωτηρία με την αγάπη του Θεού στην Ορθόδοξη χριστιανική παράδοση, - ελέγχουν με θρησκευτικά κριτήρια την παρουσία σωτήρων στη σύγχρονη ζωή. 	<ul style="list-style-type: none"> - Παρουσίαση του περιεχομένου της σωτηρίας στον Χριστιανισμό. - Σύνδεση της αγάπης του Θεού με τη σωτηρία των ανθρώπων στην Ορθόδοξη χριστιανική παράδοση. - Άσκηση κριτικής στην παρουσία σωτήρων στη σύγχρονη ζωή με θρησκευτικά κριτήρια.

Προτεινόμενη Μέθοδος - Ενδεικτικές Δραστηριότητες

Επιλέγεται η **βιωματική** μέθοδος, σύμφωνα με τα προβλεπόμενα στο ΠΣ.

Βιώνοντας:

Ιστορίες «σωτηρίας» από την ιστορία και την καθημερινή ζωή.

- «Σκέψου, Συζήτησε, Μοιράσου (TPS)»: Οι μαθητές/μαθήτριες καλούνται να αφηγηθούν ένα περιστατικό «σωτηρίας» δικό τους ή κάποιου κοντινού τους ανθρώπου. Στο τέλος, ανακοινώνουν στην ολομέλεια το είδος της «σωτηρίας» που άκουσαν από τον συμμαθητή/τη συμμαθήτριά τους («σωτηρία» από κοινωνική κατακραυγή/φυσικό κίνδυνο, αρρώστια, θάνατο κ.λπ.).

- Εναλλακτικά:

«Ομαδοσυνεργασία – Έντεχνος συλλογισμός (Artful thinking): Βλέπω, Ισχυρίζομαι, Αναρωτιέμαι»: Προβολή έργου τέχνης ή φωτογραφίας με θέμα την καταστροφή, τον κίνδυνο, τη σωτηρία..

Νοηματοδοτώντας:

Απαντήσεις της ορθόδοξης χριστιανικής πίστης και άλλων χριστιανικών παραδόσεων και θρησκειών για τη σωτηρία.

- «Ομαδοσυνεργασία – Δημιουργία αφίσας/διαφήμισης (παραλλαγή του «Graffiti»)»: Μοιράζονται στις ομάδες των μαθητών/μαθητριών χαρακτηριστικά κείμενα περί σωτηρίας από διάφορες θρησκείες και χριστιανικές ομολογίες (Άγ. Νεκτάριος, Γαλίτης, Ματσούκας 1996, Τσελεγγίδης, 2012, Γιαννουλάτος, 2006, Ζιάκας, 2003). Οι μαθητές φτιάχνουν μια “προωθητική ” αφίσα ή ένα ραδιοφωνικό σποτάκι με θέμα: «Η σωτηρία στον...».

- Εναλλακτικά:

«Η τροχιά της μάθησης»: Οι μαθητές/μαθήτριες μελετούν πολυτροπικά κείμενα και συμπληρώνουν φυλλάδιο με ερωτήσεις, όπως:

Ποια είναι η έννοια της σωτηρίας σε θρησκευτικό / μεταφυσικό / ανθρωπολογικό πλαίσιο; Οι θρησκείες δίνουν απάντηση στο ερώτημα της σωτηρίας; (Γιαννουλάτος, 2006, Ζιάκας, 2003) Τι σημαίνουν οι θεμελιώδεις έννοιες της χριστιανικής ανθρωπολογίας και σωτηριολογίας και οι βασικοί όροι: Πτώση, Πρωτευαγγέλιο, Σχέδιο Θείας Οικονομίας, Εσχατολογική προοπτική (Εσχατα) (π.χ. Ματσούκας, 1996, Ware, 2001,).

Αναλύοντας:

Διαφορετικές θεωρήσεις σωτηρίας στη χριστιανική παράδοση και η σύνδεσή τους με τον Θεό.

- «Ομαδοσυνεργασία - Έντεχνος συλλογισμός (Artful thinking): Συνδέοντας, Επεκτείνοντας, Προκαλώντας -»: Δίνονται/Προβάλλονται εικόνες της μέλλουσας κρίσης, ανατολικές και δυτικές. Συζητούνται θέματα όπως: συλλογική σωτηρία, ατομική σωτηρία, σωτηρία με την πίστη, σωτηρία με τα έργα, σώζει ο νόμος, σώζει η χάρη.

- Εναλλακτικά:

«Αφήγηση» και «Τοποθέτηση απέναντι στο κείμενο»: Διαβάζεται η ιστορία του Ντοστογιέφσκι: «Το Κρεμμυδάκι» (από τους Αδελφούς Καραμάζοφ)]. Συζητούνται και τα ερωτήματα: Ποιος αποφασίζει το αν θα σωθούμε ή όχι; Σωζόμαστε μόνοι/μόνες μας; κ.λπ.

Εφαρμόζοντας:

Η χρήση της έννοιας «σωτηρία» στην τρέχουσα επικαιρότητα και η θεολογική σημασιοδότησή της.

- «Ομαδοσυνεργασία – Σκέψου, Συζήτησε, Γράψε, Μοιράσου (TWPS)»: Με αφορμή άρθρα από τον σύγχρονο τύπο (έντυπο και ηλεκτρονικό που αναφέρονται στη «σωτηρία» από πολιτικές, οικονομικές, φυσικές κ.λπ. καταστροφές, οι μαθητές/μαθήτριες γράφουν μια ανοιχτή επιστολή στους ηγέτες των κρατών αρχίζοντας με τη φράση: «Δεν ξέρετε, κυρίες και κύριοι, καλά τι σημαίνει σωτηρία!»
- Εναλλακτικά:
«Επιβραδυνόμενη θεώρηση» και «Επ' αυτού θα είχα να πω»»: Διαβάζονται (ή ακούγονται σε απαγγελία Λυδίας Κονιόρδου) επιλεγμένα αποσπάσματα από το έργο *Κρητικός* του Δ. Σολωμού με το μοτίβο της επιβραδυνόμενης θεώρησης. Στη συνέχεια, καλούνται οι μαθητές/μαθήτριες να τοποθετηθούν [Σημ. το συγκεκριμένο κείμενο ενδιαφέρει ιδιαίτερα, διότι αναφέρεται σε τρία επίπεδα σωτηρίας: ατόμου, πατρίδας και μεταφυσικό].

Προτεινόμενο Εκπαιδευτικό Υλικό

- Εκπαιδευτικό υλικό ΥΠ.Π.Ε.Θ.:
 - α) Ψηφιακό Σχολείο / Διαδραστικά Βιβλία Μαθητή/Μαθήτριας:
 1. Νεοελληνική Λογοτεχνία (Γ' Γενικού Λυκείου - Θεωρητικής Κατεύθυνσης - Θετικής Κατεύθυνσης επιλογής) (Δ. Σολωμού, *Ο Κρητικός*):
<http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSGL-C132/638/4102,18785/>
 2. Θρησκευτικά Β' Λυκείου ΔΕ 29 (Ιουδαϊσμός):
<http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSGL-B126/498/3245,13193/>
 3. Θρησκευτικά Β' Λυκείου ΔΕ 32 (Ινδουϊσμός Α'):
<http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSGL-B126/498/3245,13196/>
 - β) Ψηφιακό Σχολείο / Αποθετήριο Μαθησιακών Αντικειμένων «Φωτόδεντρο»:
 1. Συλλογή φωτογραφιών: Δευτέρα Παρουσία,
<http://photodentro.edu.gr/lor/r/8521/7343>.
- Βασικές πηγές από την Αγία Γραφή (π.χ Ψαλμ 62,2, Ιω 10, 9, Πραξ 13,23, Ρωμ 4, 25, Ρωμ 10, 4. 10, Β Θεσ 2, 14, Αποκ 7, 10) και από ιερά κείμενα άλλων θρησκειών.
- Δημοσιεύματα από τον ημερήσιο και περιοδικό τύπο με θέμα τη σωτηρία, ως μεταφορά σε πολιτικό, κοινωνικό και πολιτιστικό πεδίο αλλά και ως κυριολεξία.
- Οπτικοακουστικό υλικό από το αρχείο της ΕΡΤ: Δελτίο Ειδήσεων NET, Κυριακή, 17 Οκτωβρίου 2010, 21:00:00 [ΧΙΛΗ, ΤΕΛΕΤΗ ΜΝΗΜΗΣ ΤΩΝ ΜΕΤΑΛΛΟΥΡΓΩΝ].
- Έργα τέχνης, π.χ.:
 1. Ευγένιος Ντελακρουά, πίνακες από την ελληνική επανάσταση.
 2. Πάμπλο Πικάσσο, *Γκουέρνικα*.
 3. Έντβαρτ Μουνκ, *Η Κραυγή*.
- Έργα με θρησκευτική σημασία:
 1. Rosso Fiorentino Giovanni Battista di Jacopo (1494 - 1540), *Αλληγορία της Σωτηρίας με την Παρθένο, το παιδί Ιησού, την Αγία Ελισάβετ και τον Ιωάννη τον Βαπτιστή*.
 2. El Greco, *Η Λατρεία του Ονόματος του Ιησού*.
 3. Viktor Vasnetsov, *Ημέρα της Κρίσεως*, Ρωσία, 1904 μ.Χ.

4. Viktor Vasnetsov, *Άγαλλιάσθε δίκαιοι, έν Κυρίω*. (Ψαλμ. 32).
 5. Με θέμα «Η Τελική κρίση» έργα δυτικών ζωγράφων όπως, Jean Cousin ο νεότερος, Giotto, Hans Memling, Stefan Lochner, Hieronymus Bosch, Μιχαήλ Άγγελος κ. ά.
- Εικόνες από τη Δευτέρα Παρουσία, π.χ.:
 1. Γεώργιος Κλόντζας, τέλη 16ου αιώνα μ.Χ.
 2. Φραγκιάς Καβερτζάς, 1640 - 1641 μ.Χ.
 3. «Η Δευτέρα Παρουσία», φορητή εικόνα, έργο του 17ου αιώνα, από τη Μονή Αγίου Παντελεήμονος του Νομού Ηρακλείου.
 - Ποίηση:
 1. Ράινερ Μαρία Ρίλκε, *Η Δευτέρα Παρουσία. Από το Σημειωματάριο ενός μοναχού*.
 2. Διονύσιος Σολωμός, *Κρητικός* (Φυσική και μεταφυσική σωτηρία). (Υπάρχει και στο διαδίκτυο σε απαγγελία Λυδίας Κονιόρδου).
 - Πεζογραφία:
 1. Ντοστογιέφσκι, Φ. (2011). «Το κρεμμυδάκι». Στο *Αδελφοί Καραμάζοφ*. Μτφρ. Ε. Μπακοπούλου. Αθήνα: Ίνδικτος, σσ. 685-687.
 - Θεολογία:
 1. Ware, K. (2001). *Η Ορθόδοξη Εκκλησία*. Αθήνα: Ακρίτας, σ. 413-417.
 2. Άγιος Νεκτάριος Πενταπόλεως (2011). *Γνώθι σαυτόν. Κείμενα αυτογνωσίας*. Αθήνα: Άθως.
 3. Γαλίτης, Γ. (2006). Αποκάλυψη και Εκκλησία. Εισηγήσεις στο Θεολογικό Συνέδριο της Ι. Μητροπόλεως Ηλείας, Πύργος: Ι. Μητροπόλεως Ηλείας, σελ. 56-70 (http://www.apostoliki-diakonia.gr/gr_main/catehism/theologia_zoi/themata.asp?contents=ecclesia_kosmos/contents_texts.asp&main=EK_texts&file=6.htm).
 4. Κωνσταντίνου, Μ. Πτώση και σωτηρία:
<http://users.auth.gr/mkon/PDF/FALL%20&%20SALVATION.pdf>

[Σημείωση: Στην προτεινόμενη περαιτέρω ενδεικτική βιβλιογραφία για τον/την εκπαιδευτικό τα βιβλία προσφέρονται και για επιλογή αποσπασμάτων].

Περαιτέρω ενδεικτική βιβλιογραφία για τον/την εκπαιδευτικό

1. Hainthaler T. και F. Mali (Επιμ.), (2014). *Für uns und für unser Heil: Soteriologie in Ost und West*. Wiener Patristische Tagungen VI. Βιέννη: Pro Oriente, 2014 [Με συμμετοχές πολλών Ορθοδόξων θεολόγων].
2. Αντωνόπουλος, Β. (2008). *Από τη Γη της Επαγγελίας στη Βασιλεία των Ουρανών: Ο Αβραάμ στο κατά Λουκάν Ευαγγέλιο*, Αθήνα: Μαΐστρος.
3. Γιαννουλάτος, Αν., Αρχιεπίσκοπος Τυράνων και πάσης Αλβανίας (2006). *Ισλάμ: Θρησκευολογική Επισκόπηση*, Ακρίτας.
4. Ζιάκας, Γρ. (2003). *Ισλάμ. Θρησκεία και Πολιτεία*. Θεσσαλονίκη: Κορνηλία Σφακιανάκη.
5. Ιβάν του Βάλαμο, Γέρων (2010). *Πνευματικές Διδαχές*. Μτφρ. Κ. Δρόσου. Αθήνα: Μαΐστρος.

6. Ιωάννης της Κρονστάνδης, Άγιος (2012). *Εκκλησία η κιβωτός της σωτηρίας και η μακαριότητα των Αγίων*. Μτφρ. Π. Μπότσης. Αθήνα: Πέτρος Μπότσης.
7. Ματσούκας, Ν. (1996). *Δογματική και Συμβολική Θεολογία*, τόμ. 1-3. Θεσσαλονίκη: Πουρναράς.
8. Νέλλας, Π. (2011). *Η περί δικαίωσης διδασκαλία Νικολάου του Καβάσιλα: Συμβολή εις την ορθόδοξον σωτηριολογίαν*. Αθήνα: Αρμός.
9. Ντοστογιέφσκι, Φ. (2011). *Αδελφοί Καραμάζοφ*. Μτφρ. Ε. Μπακοπούλου. Αθήνα: Ίνδικτος.
10. Παπαθανασίου, π. Κ. (2010). *Το γεγονός της σωτηρίας στην Ιωάννεια θεολογία: Ευαγγέλιο, Επιστολές, Αποκάλυψη*, Θεσσαλονίκη: Πουρναράς.
11. Τσανανάς, Γ. Α. (2¹⁹⁸⁰). *Ελπίδα, διακονία και σωτηρία: Δυναμικότητα και στράτευση του Χριστιανισμού σήμερα*, Αθήνα: Μήνυμα.
12. Τσελεγγίδης, Δ. (2012). *Σωτηριολογία Δυτικού Χριστιανισμού*, Θεσσαλονίκη: Πουρναράς.